

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากเหตุการณ์คลื่นยักษ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ที่ผ่านมา ทำให้หลายพื้นที่ในแถบชายฝั่งทะเลอันดามันได้รับผลกระทบและประสบความเสียหายอย่างรุนแรง ซึ่งพื้นที่ 6 จังหวัดของภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบดังกล่าวจนไม่สามารถประกอบอาชีพอย่างเดิมได้ หลายปัญหาเกิดขึ้นภายหลังภัยพิบัติในครั้งนี้สร้างความเสียหายรุนแรงแก่ประชาชน ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเป็นพื้นที่ของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านมีอาชีพทำประมงพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่ เครื่องมือทำมาหากินถูกทำลายย่อยยับ หลายครัวเรือนหมดโอกาสประกอบอาชีพอย่างเดิม

ด้วยเหตุนี้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จึงได้ระดมความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ระยะแรกเป็นการช่วยเหลือผู้รอดชีวิต ด้วยการให้เสื้อผ้า ข้าวสาร อาหารแห้ง ยา ที่พักพิงชั่วคราว หลายพื้นที่ได้รับการจัดหาเรือ และอุปกรณ์หาปลาที่มีความจำเป็นต่อการฟื้นฟู ความเป็นอยู่สำหรับชาวประมงท้องถิ่น การกักขังที่เหลือน้อยก็พร้อมที่จะได้รับการดูแลโดยชุมชนที่ได้รับการฟื้นฟู และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานการณ์ส่วนใหญ่ในขณะนี้จึงถือได้ว่ากำลังเข้าสู่ภาวะปกติ (เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน 2548 : 3)

จากการศึกษาของ คาร์ล เซกไนเดอร์ และวไลทัท วรกุล (Karl Segsneider and Walaitat Worakul 2007 : 7-8) พบว่าการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจหลังเหตุการณ์สึนามิได้มีการจัดแยกส่วนออกมาอย่างกว้างๆ คือ ในด้านหนึ่งจะเป็นเศรษฐกิจแบบคนเมืองใหญ่ที่มีโครงสร้างสนับสนุนต่างๆ รองรับ เช่น มีแหล่งเงินกู้จากธนาคาร มีเครือข่ายการค้าเงินธุรกิจ มีสภาพการค้า เป็นต้น ส่วนในอีกด้านหนึ่งที่ดำเนินควบคู่กันไปกับเศรษฐกิจในส่วนแรก คือ เศรษฐกิจระดับชาวบ้านที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจที่จำกัด อันมีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มักจะดำเนินการไม่ตรงกับความต้องการของคนท้องถิ่น โดยจะมีการทำงานด้วยวิสัยทัศน์และนโยบายทางเศรษฐกิจแบบชุมชนเมือง ซึ่งไม่เหมาะสมกับเศรษฐกิจแบบชาวบ้าน และโดยพื้นฐานแล้ว เศรษฐกิจชุมชนจะพึ่งพาแรงงานและต้นทุนดำเนินการของตนเอง การช่วยเหลือด้านอาชีพแก่ผู้ประสบภัยเกิดขึ้นมากมายหลายกลุ่มและหลายกองทุน เช่น กลุ่มอาชีพอยู่ซ่อมสร้างเรือชุมชน

กองทุนเครื่องยนต์เรือ กองทุนเครื่องมือประมง กลุ่มอาชีพเพาะเห็ดฟาง กลุ่มแกะลายกระจก กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มฟ้ามัดข้อม ฯลฯ สิ่งที่น่าสนใจกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อ การช่วยเหลือทางเศรษฐกิจสร้างอาชีพเสริมให้แก่ผู้ประสบภัย ซึ่งในระยะแรกสามารถดำเนินการ บริหารได้ แต่พอผ่านไปสักระยะหนึ่งหลายกลุ่มในหลายพื้นที่สลายกลุ่ม ยุติการดำเนินงานของ กลุ่ม ไม่มีการบริหารจัดการอีกเลย

บ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับ ผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ โดยได้รับความเสียหายมากกว่าพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดตรัง ซึ่งส่งผล กระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรง ได้แก่ ความเดือดร้อนเกี่ยวกับชีวิตและทรัพย์สิน เช่น เรือ เครื่องมือประมง และบ้านที่อยู่อาศัย ส่วนทางอ้อม ได้แก่ ปัญหาทางเศรษฐกิจ หลาย ครอบครัวเดือดร้อนเนื่องจากไม่มีเครื่องมือเพื่อทำมาหากิน ขาดรายได้ สภาพจิตใจยำแย่ หวาดผวาต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่มีที่อยู่อาศัย เกิดความท้อแท้ไม่มีกำลังใจจะต้องใช้เวลาใน การเยียวยา ซึ่งภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ แม้จะมีหลายหน่วยงานเข้ามาให้การช่วยเหลือ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ระยะแรกเป็นการช่วยเหลือเพื่อบรรเทาทุกข์เบื้องต้น เช่น ช่วยเหลือด้านปัจจัยยังชีพ เช่น เสื้อผ้า ข้าวสาร อาหารแห้งต่างๆ ต่อมาสำรวจความเสียหาย เรือ เครื่องมือประมง และบ้าน และมีการช่วยเหลือจากทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนสามารถฟื้นฟูตัวเองได้ ต่อไป แต่ผลกระทบดังกล่าวก็ยังคงดำรงอยู่ในระดับหนึ่ง

การช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มอาชีพ เช่น มีเจ้าหน้าที่จากกระทรวงพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดตรัง เข้ามาส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มให้มีอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้แก่ ครอบครัวอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากการทำประมงที่เป็นอาชีพหลัก โดยเปิดให้กลุ่มผู้สนใจได้มา เรียนรู้และรวมกลุ่มกัน ผลที่เกิดขึ้น คือ สตรีบ้านเกาะมุกด์ได้รวมกลุ่มกันเพื่อเรียนรู้การผลิต ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว มีผู้สนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวน 20 คน ซึ่งหลังจากที่สมาชิกทุก คนได้เรียนรู้วิธีการผลิต แล้วก็แยกกันไปทำการผลิตที่บ้านของตัวเอง เป็นลักษณะแบบต่างคน ต่างทำ และต่อมาได้เกิดมีกลุ่มต่างๆ เกิดขึ้นเพิ่ม เช่น กลุ่มเครื่องแกงตำมือ กลุ่มผลิตภัณฑ์ดอกไม้ ประดิษฐ์ กลุ่มผลิตภัณฑ์เปลือกหอย กลุ่มแปรรูปปลาหวาน กลุ่มทำขนมพื้นบ้าน กลุ่มผลิตภัณฑ์ ผ้าบาติก ซึ่งกลุ่มต่างๆ นี้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการคิดการทำร่วมกัน แล้วขยายผลโดย การชักชวนเพื่อนบ้านที่สนใจในกิจกรรมเหมือนกันเข้าร่วมกลุ่มกัน เพื่อคิดค้นรูปแบบตัว ผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่น่าสนใจ และใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ประเด็นที่ น่าสนใจคือการดำเนินงานของกลุ่มดังกล่าวมีรูปแบบคล้ายกัน แต่มีหลายกลุ่มได้ยุติการดำเนินงาน แล้ว และบางกลุ่มเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารกลุ่มจากเดิมไปเป็นการจัดการบริหารแบบตัวใคร

ตัวมัน แต่ยังใช้ชื่อกลุ่มบริหารอยู่ แต่กลุ่มที่ยังคงสภาพการบริหารกลุ่มที่ได้เหมือนเดิมมีเพียงกลุ่มเดียวคือกลุ่มเครื่องแกงตำมือ ที่ยังคงทำการอย่างต่อเนื่องมาตลอดและมีสวัสดิการของกลุ่มจนเป็นที่พอใจของสมาชิกกลุ่ม (อารีย์ สุวรรณชาติ, สัมภาษณ์) ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มดังกล่าวเป็นกรณีศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้กลุ่มเครื่องแกงตำมือสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องมาได้จนถึงปัจจุบัน ในขณะที่กลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่เดียวกันนั้นได้สลายกลุ่มและยุติการดำเนินการไปแล้ว เพื่อศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินการมาได้อย่างต่อเนื่องยาวนานมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้กับกลุ่มอาชีพในชุมชนอื่นๆ ต่อไป และทำให้เข้าใจเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของกลุ่มอาชีพในชุมชนผู้ประสบภัยธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพอื่นๆ ที่มีลักษณะเดียวกันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาริบทชุมชนบ้านเกาะมุกด์ ความเป็นมาของกลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนและอุปสรรคในการดำรงอยู่ของกลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

คำถามการวิจัย

1. กลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์มีความเป็นมาอย่างไร
2. กลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์มีการบริหารจัดการอย่างไร
3. ปัจจัยในการดำรงอยู่และอุปสรรคของกลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์ มีอะไรบ้าง

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยการดำรงอยู่ของกลุ่มอาชีพในชุมชนผู้ประสบภัยคลื่นยักษ์สึนามิ กรณีศึกษากลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นการศึกษาถึงความเป็นมาของกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของกลุ่ม

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในพื้นที่ของชุมชนบ้านเกาะมุกด์ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง โดยทำการศึกษาเฉพาะเจาะจงกลุ่มอาชีพเครื่องแกงตำมือ ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่ม รองประธาน สมาชิกกลุ่ม ลูกค้าในชุมชน โดยมีประเด็นที่จะศึกษาประกอบด้วย

1. กลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์มีความเป็นมาอย่างไร
2. กลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์มีการบริหารจัดการอย่างไร
3. ปัจจัยในการดำรงอยู่และอุปสรรคของกลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์มีอะไรบ้าง

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาประเด็นการดำรงอยู่ของกลุ่มอาชีพในชุมชนผู้ประสพภัยคลื่นยักษ์สึนามิ กรณีศึกษากลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เนื่องจากพบว่ากลุ่มผู้ประสพภัยที่ได้รับการช่วยเหลือฟื้นฟูทางด้านอาชีพมีหลายกลุ่ม กลุ่มต่างๆ เหล่านั้นไม่สามารถดำรงรักษากลุ่มเอาไว้ได้ แต่เปลี่ยนไปทำกิจกรรมอย่างอื่นแทน แต่กลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง สามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่องและดำรงอยู่ได้มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงความเป็นมาของการเกิดกลุ่มอาชีพในชุมชนผู้ประสพภัยคลื่นยักษ์สึนามิ และเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมให้เกิดกลุ่มอาชีพในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
2. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงการบริหารจัดการกลุ่มเครื่องแกงตำมือบ้านเกาะมุกด์ เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาบริหารจัดการกลุ่มอื่นๆ ที่มีอาชีพลักษณะอย่างเดียวกัน
3. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคในการดำรงอยู่ของกลุ่มอาชีพในชุมชนผู้ประสพภัย ซึ่งทำให้สามารถค้นหาแนวทางในการพัฒนากลุ่มอาชีพอื่นๆ ในพื้นที่เดียวกัน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การดำรงอยู่ของกลุ่ม หมายถึง การที่กลุ่มดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยมีกำไรเพียงพอ สำหรับการดำรงชีวิตของครอบครัวของกลุ่มสมาชิก และมีกำไรส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม มีสวัสดิการของกลุ่ม เพื่อช่วยเหลือด้านการเงิน เช่น การเจ็บป่วย การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก

กลุ่มอาชีพเครื่องแกงตำมือ หมายถึง กลุ่มผู้หญิงในชุมชนบ้านเกาะมุกด์ ที่รวมตัวกัน จัดตั้งกลุ่มเครื่องแกงตำมือ เพื่อเป็นอาชีพเสริมที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ

ชุมชนผู้ประสบภัยคลื่นยักษ์สึนามิ หมายถึง ชุมชนบ้านเกาะมุกด์ ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์ภัยพิบัติธรรมชาติ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547

